Tuomioistuinvirasto
Domstolsverket

Kehitysosasto/NI

Lausunto

TIV/1062/2022
TIV-AK-2022-8182

10.10.2022

Eduskunta
Lakivaliokunta

TIV/1062/2022: Eduskunnan lakivaliokunnan pyyntö antaa kirjallinen asiantuntijalausunto ja asiantuntijakuuleminen lakivaliokunnassa

Asiantuntijalausunto HE 144/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta sekä toimenpide-ehdotuksesta TPA 94/2022 vp

Asian valmistelu

Oikeusministeriö asetti 27.5.2020 työryhmän arvioimaan keinoja tehostaa rikosprosessia ja esitutkintalain (805/2011) muutostarpeita (rikosprosessityöyhmä). Rikosprosessityöryhmän tavoitteena oli tehostaa ja nopeuttaa rikosasioiden käsittelyä siihen liittyvien hallitusohjelmaan kirjattujen tavoitteiden saavuttamiseksi, erityisesti ottaen huomioon Lean-raportissa esitetyt kehittämisehdotukset. Työryhmän yksimielinen mietintö julkaistiin 18.3.2022 (Rikosprosessin tehostaminen, Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2022:14). Tuomioistuinviraston edustaja on osallistunut työryhmän työskentelyyn, minkä lisäksi Tuomioistuinvirasto on erikseen lausunut työryhmän mietinnöstä ja taloudellisista vaikutuksista. Näin ollen Tuomioistuinviraston huomiot on voitu saattaa tiedoksi jo valmistelun edetessä.

Edellä mainitusta laajasta mietinnöstä on hallituksen esitykseksi edennyt yksittäiskysymyksenä nyt käsillä oleva ehdotus kiireellisyyden säätämisestä tilanteisiin, joissa rikoksen uhri on alaikäinen.

Esityksessä ehdotetaan, että esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti, jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta. Myös syyttäjän tulisi näissä tapauksissa ratkaista kiireellisesti, nostaako hän syytteen, sekä nostaa syyte viivytyksettä. Tuomioistuimessa pääkäsittely olisi näissä tilanteissa aloitettava 30 päivän kuluessa asian vireille tulosta.

HE 144/2022 vp

Tuomioistuinvirasto pitää esitystä kannatettavana ja perusteltuna.

Lapsiystävällisessä oikeudenkäytössä on kyse sen varmistamisesta, että oikeudellisissa menettelyissä noudatetaan tinkimättömästi kaikkia lapsen oikeuksia ja otetaan huomioon samalla asianmukaisesti lapsen kehitys- ja tietämystaso sekä tapauksen olosuhteet. Osa lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä on myös käsittelyn nopeus. Euroopan neuvoston ministerikomitean vuonna 2010 hyväksymien lapsiystävällisen oikeudenkäytön suuntaviivojen yksi osa-alue on tarpeettomien viivästysten välttäminen. Suosituksen mukaan kaikkiin lapsia koskeviin menettelyihin olisi nopean käsittelyn takaamiseksi ja lapsen edun suojaamiseksi sovellettava kiireellisyysperiaatetta noudattaen kuitenkin oikeusvaltioperiaatetta.

Tilastojen valossa juuri oikeudenkäyntivaihe ei ole suurin ongelma rikosprosessin kokonaiskeston osalta.

Nyt esityksessä vain tuomioistuimelle asetetaan kiinteä määräaika pääkäsittelyn aloittamiselle, kun taas poliisille ja syyttäjälle esitetään säädettäväksi tarkemmin määrittelemätön kiireellisyysvaatimus. Tällaisen yleisen kiireellisyysvaatimuksen asettaminen ei oletettavasti ole yhtä tehokas vaihtoehto kuin nimenomainen määräaika.

Käsillä oleva esitys on askel oikeaan suuntaan, mutta vaarana on, että tutkinnalle ja syyteharkinnalle asetettu määrittelemätön kiireellisyys jää liian tehottomaksi. Vertailuna voidaan todeta, että Ruotsissa lapsiin kohdistuneiden rikosten tutkinta on keskitetty erikoistuneille tutkijoille ja esitutkinnan tulee olla valmis kolmessa kuukaudessa.

Lainsäädäntömuutosten ohella esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisille sekä tuomioistuimille tulee joka tapauksessa turvata riittävät resurssit ja ammattitaito hoitaa asiat joutuisasti oikeusvarmuudesta tinkimättä. Esityksen tavoitteiden saavuttamista tulisi myös seurata tarkasti.

Esityksessä todettu arvio taloudellisista vaikutuksista tuomioistuinlaitokselle vastaa Tuomioistuinviraston näkemystä asiassa.

Tuomioistuinvirastolla ei ole enemmälti lausuttavaa esityksen asiasisältöön.

Lopuksi haluamme vielä kiinnittää huomiota tarpeeseen seurata ehdotetun lainsäädäntömuutoksen toteutumista ja sen vaikutuksia tulevaisuudessa. Tärkeää olisi perusteellisesti arvioida se,

- onko esitutkinnalle ja syyteharkinnalle asetettu yleinen kiireellisyysvaatimus omiaan lyhentämään käsittelyaikoja, vai olisiko syytä pohtia nimenomaisen määräajan asettamista eri käsittelyvaiheille tai kokonaisprosessille,
- tulisiko rikokseksi epäillyn teon tapahtuma-ajankohdan olla yksiselitteisesti määrittävä tekijä sille, kuuluuko asia kiireellisen käsittelyn piiriin vai ei, riippumatta siitä, tuleeko asianomistaja rikosprosessin kuluessa mahdollisesti täysi-ikäiseksi. Nyt annetun esityksen mukaan kiireellisyysvaatimus loppuu, jos asianomistajan täyttää 18 vuotta tutkinnan tai syyteharkinnan aikana.

- miten rajauksen ulkopuolelle jäävien lapsiin kohdistuneiden rikosten käsittelyajat mahdollisesti muuttuvat eli vaikuttaako uudistus haitallisesti niiden käsittelyihin, pidentäen niitä entisestään.

TPA 94/2022 vp

Lainsäädännölliset toimenpiteet

Käsityksemme mukaan edellä kommentoitu hallituksen esitys 144/2022 vp vastaa pyrkimyksiin nopeuttaa lapsiin kohdistuneiden seksuaalirikosten tutkintaa, syytteharkintaa ja oikeuskäsittelyä säätämällä valtaosa lapsiin kohdistuvista rikoksista kiireellisen käsittelyn alaisiksi. Ajatus siitä, että seksuaalirikokset eriytettäisiin asiaryhmänä erilaisen sääntelyn alle kuin muut lapsiin kohdistuvat vakavat rikokset, tuntuu vieraalta.

Muut mahdolliset po. asioiden käsittelyyn vaikuttavat toimenpiteet

Toimenpide-ehdotuksessa esiin nostetun asiantilan parantamiseksi on toki mahdollista ryhtyä erinäisiin muihin toimenpiteisiin seksuaalirikosten käsittelyn sujuvoittamiseksi ja nopeuttamiseksi.

Tällaisia *toimenpiteitä* voisivat olla esimerkiksi[1]
- tutkinnan johdon keskittäminen perehtyneille tutkinnanjohtajille,
- riittävän suuren erikoistuneen poliisi- ja syyttäjäpoolin turvaaminen,
- koulutuksen lisääminen ja siihen panostaminen,
- moniammatillinen käsittely ja toimiva viranomaisyhteistyö,
- yhtäläisen oikeusturvan toteuttamiseksi huomion kiinnittäminen alueellisiin eroihin,
- tavoiteajat/määräaikojen asettaminen asian etenemiselle tutkinnassa (esim. asianosaisten kuulemiset, virka-apupyynnöt).

Muita *rikosprosessien yleisiä tehostamiskeinoja* on tuotu esiin työryhmän mietinnössä Rikosprosessin tehostaminen, Oikeusministeriön julkaisuja 2022:14.

Lasten ja nuorten osalta seksuaalirikosesitutkinnan valmistuminen riippuu käytännössä usein siitä, missä ajassa *lapsen oikeuspsykiatrinen tutkimus*[2] saadaan suoritettua. Oikeuspsykiatrisen tutkimuksen tekee erikoissairaanhoidossa lasten- tai nuorisopsykiatrinen tai oikeuspsykiatrinen työryhmä. Suositusten[3] mukaan tutkimusten tulisi olla valmiina kahden kuukauden ja lausunnon kolmen kuukauden sisällä virka-apupyynnön saapumisen päivämäärästä. Yli 10 vuotta vanhojen suositusten ajantasaisuuden voisi selvittää, ja erityisesti sen, ovatko esimerkiksi digiloikka ja etäyhteysvälineet vaikuttaneet lausuntoprosessiin sitä nopeuttaen.

[1] ks. lisäksi THL: Lapsiin kohdistuvien väkivaltarikosten tutkintaa nopeutettava (2020)
[2] Laki lapseen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 2008/1009
[3] Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:30 (kohdassa 4)

Alaikäiselle on järjestettävä esteetön edunvalvoja käyttämään hänen puhevaltaansa rikosprossissa, toisin kuin silloin, kun uhrina on aikuinen. Tästä syntyy lisätoimenpide ja mahdollisesti pientä viivettä verrattuna tilanteeseen aikuisten uhrien osalta. Valtakunnallisen edunvalvontamallin kehittämistä sekä edunvalvojan määräämiseen liittyvää sääntelyä ja prosessia olisi syytä tarkastella sen optimaalisen sujuvuuden kannalta. Näin on myös todettu THL:n selvityksessä ”Suunnitelma lapsen edunvalvonnan kehittämisestä valtakunnallisesti rikosasioissa ja lastensuojeluasioissa” (Marjukka Heikkilä ja Satu Rantaeskola (2022)).

Alaikäisiin kohdistuvien seksuaalirikosten, kuten toki muidenkin rikosnimikkeiden, tarkoituksenmukaisimman ja tehokkaimman käsittelyn varmistamiseksi olisi syytä panostaa läpivirtauksen *seurantaan ja tilastointiin*. Puheena olevien asioiden määriä ja käsittelyaikoja tulisi jatkuvasti seurata ja niihin tulisi tarvittaessa reagoida korjaavin toimenpitein. Tiedolla johtaminen edellyttää asianmukaista seurantaa ja raportointia. Tulee myös seurata, onko esitutkintaan ja syyttäjille asetettu yleinen kiireellisyysvaatimus riittävä ja tulee varmistaa, että kiireellisyysvaatimus toteutuu tosiasiallisesti myös esitutkinnassa ja syyteharkinnassa.

Ylijohtaja Riku Jaakkola

Erityisasiantuntija Nina Immonen